

“İSLAM’I UYANDIRMAK”

Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler

2. Cilt

Editör
Lütfi Sunar

ilem
ilmi etüdler derneđi
ilem.org.tr

idp
İslamcı Dergiler Projesi
idp.org.tr

ISBN:

© 1. Basım, Nisan 2018

“İSLAM’I UYANDIRMAK”

Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler

Editör: Lütfi Sunar

Yayına Hazırlayan

Hüsniye Gülsev Koç

İç Tasarım ve Uygulama

Furkan Selçuk Ertargin

Kapak Tasarım

Seyfullah Bayram

Baskı ve Cilt

Limit Ofset - Metin Eskibağ / Sertifika No: 28397

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

“İSLAM’I UYANDIRMAK”

Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İslamcı Düşünce ve Dergiler /

Editör: Lütfi Sunar

1. Basım, XII+500 s., 16,5x24 mm

Kaynakça ve izin var.

ISBN-978-605-68401-2-8 (2.c) / 978-605-68401-0-4 (Tk)

1939-1953 Dönemi *Hareket* Mecmuasında Milliyetçi-İslamcı Düşünce

Yasin Özdemir

*İslamcılar, bir memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını nasıl inkar ettiler? (...) İslamcılar ümmet devrinin artığı ile millet kuvveti yaratacaklarını sanırlarken, bir coğrafya ve iktisadın yaşattığı asıl milli tarihi unuttular.**

Nurettin Topçu (1939, Nisan), Bizde milliyet hareketleri, *Hareket*.

İslamcılık dün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü idi. Bugünkü Türkcülük ne ise dünkü islamcılıkta o idi. Esasen islamcılık Osmanlı Türklerinin milli mefkuresi idi.

Ali Münif İslamoğlu (1943, Şubat), Mehmet Akif, *Hareket*.

Giriş

Hareket, 1939 ve 1982 seneleri arasında aralıklarla yüz seksen yedi sayı olarak neşredilmiş bir düşünce dergisidir.¹ Kurucusu, hayatı boyunca lise öğretmeni olarak görev yapmış, kamusal entelektüel olarak ön plana çıkmış bir felsefe doktoru ve doçenti olan Nurettin Topçu (d. 1909/ ö. 1975) derginin çizgisinde en belirleyici figürdür. Cumhuriyet devri için yayın hayatı uzun dönemi kapsayan dergilerden *Hareket*; birden fazla düşünce akımının kesişiminde özgün bir konumda yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, bu süreli yayının tüm dönemlerine dair önemli olduğu düşünülen birkaç noktaya kısaca temas etmek ve mecmuanın 1939 ve 1953 yılları arasına ait olan sayılarında² ümmetçi ana akım İslamcılıktan ayrılan,

* Çalışmanın tamamında alıntılarda orijinal imla özellikle korunmuştur.

1 Derginin dizini ve yayın dönemleri hakkında detaylı bilgi için: (Günaydın, 2006).

2 Bu sayıların iki cilt halinde tıpkıbasımı mevcuttur: *Hareket Dergisi (1939-1943)*, 2015 ve *Hareket (1947-1953)*, 2015.

Anadolucu Türk milliyetçiliğini benimseyen İslam davası fikriyatında kimliği, “biz” ve “öteki” kategorileri ile benimsenen milli tarih anlatısını ele almaktır. Anadolu Hanefi³ Müslüman Türklük düşüncesini merkeze alan, yayılmacı milliyetçiliklerden ve seküler milliyetçiliklerden farklılaşan, Türk olmayan Müslümanların olumsuz olarak ele alındığı bu fikriyat, merkez önermeleriyle değerlendirilecektir.

Hareket Hakkında Birkaç Husus (1939-1982)

“Hareket” ismi, Nurettin Topçu’nun lisans ve doktora derecelerini aldığı Fransa’da tanınmış olduğu, resmen talebesi olmasa da gayri-resmi kişisel tanışıklık ile kendisine üstat kabul ettiği Fransız Katolik filozof Maurice Blondel’in⁴ “Action” (hareket) felsefinden gelmektedir.⁵ Yayına hakim olan yazı türü, fikir yazısı olarak anılan denemelerdir. Bunun yanında tarih, edebiyat gibi alanlara ait akademik makaleler, şiirler, kısa öyküler ve çok sınırlı sayıda güncel siyasi yazılar da yer bulmuştur. Batı felsefesi alanında dergi dizinine hızlı bir bakışın ortaya koyacağı üzere *Hareket*’te geniş bir yelpaze vardır. Örneğin “Kierkegaard’ın Türkiye’de Alınlanması” isimli 2008 gibi yakın tarihli ve titizlikle yapılmış bir araştırma, Topçu ve *Hareket*’i bu hususta üç alt başlıktan birisi olarak ele almaktadır (Armaner, 2008).⁶ Ya da Jaen Paul Sartre’den ve varoluşçuluğundan sita-

3 Derginin gerek kurucusu Topçu, gerekse diğer başlıca Türk yazarlarının çoğunun kamusal kimliklerinin de uygun düşeceği şekilde Hanefi-Türk çizginin esas olduğu aşikar fakat mezhep konusunun hassasiyetinden ötürü mecmuaya doğrudan yansımaları nadirattandır. İki örnek vermek gerekirse: “Hanefi’lik bilhassa Türk memleketlerinde yayılmıştır. Esas fikirleri Orta Asya Türk hukuk temayüllerine uygun idi...” (Ülken, 1947). “Şiiilik, komünistlik ve masonluk, yılan gibi barınıyorlar.” (Topçu, 1948b). Yukarıdaki dipnotta zikredilen *Hareket* tıpkıbasımı vesilesiyle *Yenişafak* gazetesi tarafından yapılan bir röportajda Hüsrev Hatemi’nin şu sözleri alıntılanmaya değerdir: “[Topçu] İyi bir insandı fakat aşırı mezhepçiydi. Şii görüşleri tartışmak bile istemezdi. Bu konuda kırıcı sözler söyleyebilirdi.” (Hatemi, 2015).

4 Topçu’da ve dergisinde “Sosyalizm”in niteliği hala etüde muhtaç durumdadır. 1966 sonrası *Hareket*’te özellikle “İslam sosyalizmi” bağlamında yer alan farklı yazarların katkısı ile ortaya çıkan içerik için bir kısmı Arapçadan çeviri farklı düşünsel kaynaklar söz konusudur. Fakat Topçu’nun fikri formasyon yılları için sosyalizm konusunda Blondel’in dolaylı etkisinden bahsetmek mümkündür. Topçu’nun Maurice Blondel’in damadı Charles Flory ile de irtibat halinde olduğunu Blondel-Topçu mektuplaşmasından bilmekteyiz. Flory 1890 ve 1981 yılları arasında yaşamış önde gelen bir Katolik aktivist, senatör ve idareci olup önemli bir üyesi olduğu “Catholicisme social” (sosyal Katoliklik) akımının-oluşumunun, Topçu’nun sosyalizm düşüncesinin kaynaklarından biri olduğunu önermek mümkündür. Bkz.: (Özdemir, 2016).

5 “Hareket, Topçu’nun benimsediği ‘hareket (aksiyon) felsefesi’ bağlamında adlandırılmış bir dergidir.” (Doğan, 2006). Ayrıca: (*Hareket*, 1939).

6 Aynı çalışmada diğer iki alt başlık, Hilmi Ziya Ülken ve Hüseyin Batuhan’a ayrılmıştır. Anadolu

yişle bahseden tanıtıcı, İngilizceden tercüme bir yazıya rastlamak mümkündür (Tarhan, 1952). Kıta Avrupası'na odaklanarak Batı'ya yer veriş, felsefe alanıyla sınırlı değildir. Stefan Zweig, Oscar Wilde, Paul Valery, René Wellek, Jacques Prévert, Edgar Allen Poe, André Maurois, André Gide, Miguel de Unamuno, Charles Baudelaire ve Raymond Aron çeviri metinlerine *Hareket*'te yer verilen çok sayıdaki Batılı eser sahibinden yalnızca birkaçıdır. Kendi kategorisi içinde *Hareket*'i farklı kılan önemli içerik unsurlarından bir diğeri ise edebiyat dışı sanat alanlarında da kıta Avrupası'na belirli bir önem verilmesidir. Dergide nü heykel fotoğraflarına dahi (görsel kısmen örtme gibi yöntemleri kullanmadan) yer verildiğinin altı çizilmelidir.⁷

Hareket'in aynı zamanda tespit edebildiğimiz kadarıyla bu zamana kadar bir incelemenin konusu olmamış bir kitap yayıncılığı kolu olduğuna da dikkat çekmek gerekir. Dergide farklı zamanlarda neşredilmiş yetmiş yakın eserin çeşitliliğine işaret etmek için birkaçının ismini ve yazarını şöyle zikredebiliriz: Muammer Kaddafi, *Görüşlerim*; Mustafa Sibai, *İslam Sosyalizmi*; Metin Erksan, *Sevmek Zamanı* (Senaryo); Osman Turan, *Anadolu'nun Yurt Edinilmesi*; H. Hüsrev Hatemi, *Akşam Gümrükçükleri* (Şiirler); R. Daval, *Fransız Düşünce Tarihçesi*; Dostoyevski, *Beyaz Geceler*. *Hareket* Yayınları, 1976-1977 yıllarında bugün de faaliyetlerine devam eden Dergah Yayınları'na dönüşmüştür ki bu kurum bir görüşe göre Türkiye'de sağ entelektüel çevrenin en önde gelen yayınevidir (Döşemeci, 2013, s. 182).

Topçu'nun öğretmenlik yaptığı liselerde resmen öğrencisi olmuş veya olmamış, *Hareket*'in yazıhanesine ya da Topçu'nun Çemberlitaş'taki evine sohbetlere gelen, ayrıca kamuya açık çok sayıdaki konferanslarını dinleyen kimselerden müteşekkil bir talebeler/takipçiler grubundan, hatta bir *Hareket* "okulu"ndan, "çev-

düşüncenin kurucu isimlerinden Ülken, Topçu'nun İstanbul Erkek Lisesi'nde öğretmeni, İstanbul Üniversitesi'nde doçentlik tez danışmanı olup *Hareket* yazarlarındandır. Batuhan ise Topçu'nun İzmir Lisesi'nden öğrencisi olup *Hareket* yazarlarındandır. Batuhan ve Topçu arasındaki ilginç ilişki için Bkz. Birgül, (2013, ss. 434-448).

7 Erkek cinsel organı tasviri içeren iki nü örnek: Mart 1947 sayılı nüshanın 9. sayfasında, Mikelanj'in "Zafer"i ve Mayıs 1947 sayılı nüshanın 8. sayfasında, Roden'in "Viktor Hugo" (Resim1)su. Roden'in nü olmayan birçok Hugo tasviri olduğu, Topçu'nun bunlardan birini seçme imkânı olduğu belirtilmelidir. Diğer heykel fotoğrafları: Nisan 1947 tarihli sayının kapağı: Roden'in "Düşünce"si; Mayıs 1947 sayının kapağı: Roden'den "Kale [Calais] Burjuvalarından Biri", aynı sayının 9. sayfasında: "Kilise (Resim2)", 10. sayfasında: "Kale [Calais] Burjuvalarından birinin başı"; Haziran 1947 tarihli sayının kapağı: Cellini Gatano'dan "İnsanlığın fenalıkla boğuşması"; Ağustos 1947 tarihli sayının kapağı Roden'den "Müsrif Çocuk (Baba Evine Dönüş)"

resi”nden bahsetmek mümkündür (Gündoğan, 2000, ss. 89-105).⁸ Bu gruptan bazılarının akademisyen ve hâlâ hayatta olan Türk entelektüel muhiti mensubu kimseler olduğu bilinmektedir. Çiğdem Balım-Harding’e göre Türkiye’de medyanın ve iletişim olanaklarının yeterince gelişmemiş olduğu yıllarda çoğu taşradan İstanbul’a gelmiş zihnen ve ruhen talepkar öğrenciler için bu sıcak sohbetler felsefe, tarih, edebiyat gibi alanlara giriş dersleri olmuş ve bir sosyal çevre ihtiyacını gidermiştir; hatta buradaki hoca-talebe ilişkisinin bazı yönleriyle, bir şeyh-mürşid ilişkisini andırıldığı dahi söylenebilir (Balım-Harding, 1999, ss. 1-18).

Yukarıda, derginin çizgisinde en belirleyici figür olarak nitelendirilen kurucu Nurettin Topçu’nun hangi yayın döneminde neşre ne derece müdahil olduğu konusunda Ezel Erverdi’nin değerlendirilmesi zikre değerlidir: “Birinci dönemdeki 12 sayı (Şubat 1939-Kasım 1939, 7 sayı ve Aralık 1942-Mayıs 1943, 5 sayı) ile Nurettin Bey bizzat meşgul olmuş, 1939’daki sayılara İstanbul’da Cahit Okurer yardımcı olmuştur. İkinci dönemin (Mart 1947-Haziran 1949, 28 sayı) yayınında Nurettin Bey’in yardımcısı Lütfü Bornovalı, zaman zaman da Ahmet Kabaklı’dır. Üçüncü dönemde (Aralık 1952-Haziran 1953, 7 sayı) derginin sahibi Turgut Evren’dir, Nurettin Bey dışarıdan destek verir, yönetir.” (Erverdi, 2009, s. 80). 1966-1982 arasındaki yüz kırk sayıda Topçu’nun (1975’teki vefatından sonra da) fikirlerine uygun düşecek şekilde derginin yönetiminde etkili başlıca ismin Dergah Yayınları’nın kurucusu Ezel Erverdi olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmanın konusu olan yayın döneminin ise -1950’li yıllara ait 7 sayı hariç- *Hareket*’te kurucu Topçu’nun neşirde doğrudan en etkili olduğu devir olduğu söylenebilir.

“Biz” ve “Öteki” (1939-1953)

Hareket’in bu çalışmada ele alınan döneminde, vatani oldukça merkezi bir yerde konumlandırılan Anadolu milliyetçiliği düşüncesinin “biz” ve “öteki” kategorileri ele alınacaktır. Mehmet Kaplan’ın “Oğuzlar” başlıklı yazısı bu kategoriler hakkında ilk fikirleri vermektedir (Kaplan, 1939, s. 20). Kaplan, “Türk” kelimesinin çok geniş anlamda kullanıldığını, bu nedenle tarihsel perspektif yardımı ile “hakiki muhtevasının hududlarını çizmek” gerekli olduğunu belirterek milattan önce üçüncü asırdan Kurtuluş Savaşı’na kadar bir özete girer. “Tukyu, Selçuk,

8 Ayrıca: “*Hareket* mecmuası bir fikir cemaatinin naşir-i efkarı değildi. Bu hareket Nurettin Topçu’nun fikirleri ve belki de diğer bir bakışla çok cazip ve kuvvetli şahsiyeti etrafından teşekkül eden bir muhibban cemaatıydı.” Birinci (2009, s. 108).

Osmanlı gibi isimler altında imparatorluklar kurarak, Türk kudret ve medeniyetini temsil eden esas kitle Oğuzlardır” der. Oğuzların başına geçen aileler “parçalanıyor, yabancılarla karışıyor ve bozuluyordu. Bu devreye gelince Oğuz kitlesi, isyanlar yaparak benliğini muhafaza etmek için kendi içinden bir idareci aile çıkarıyor, yeni bir nizam kuruyordu. Orhun kitabeleri onlardaki bu şuuru gösterdiği gibi, Selçuki hükümdarlarına, bozulmuş Osmanlı sülalesine karşı yaptığı isyanlar da bunu ispat eder.” İnsanın ibadet ederek nefesine, içinde yaşadığı toplumda hakim olan ahlaksız fiillerden imtina ederek yanlış düzene isyan ettiği düşüncesini esas alan Nurettin Topçu’nun *Hareket*’inde “isyan” kavramı farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu, Selçuklu ve Osmanlı hanedanlarına karşı olan isyanların, örneğin Celali isyanlarının veya Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Anadolu hareketinin olumlandığı bir isyan düşüncesidir. Osmanlı örneğinde Fatih devri itibariyle işlerin olumsuz olduğu iddia edilir: “Türkmen aileler iş başından çıkarıldı, yerlerine Hristiyan, Yahudi dönmesi ve Oğuz olmayan Müslümanlar geçirildi. Devletin idaresi kapıkullarının eline düştü. Bunlar Anadolu’nun ızdırabını duymuyorlardı.” Rum Mehmet Paşa, Hırvat Kuyucu Murat Paşa gibi insanların Oğuz’u mahvettiği ve netice olarak da halkın devletten nefret etmeğe başladığı öne sürülür. “Yeniçeri”, “köle”, “yabancı”, “Hristiyan”, “Yahudi”, “Oğuz olmayan Müslüman”, “Moğol”, “Tatar”, “Rum”, “Hırvat” olumsuz ötekidir. Buna karşın “Timarlı sipahi”, “Oğuz”, “Türk”, “Anadolulu”, “köylü” olumlu bize işaret eder.

Ahmet Kabaklı “Ayın Hercümerci” köşesinde, “devşirme umerasının mazlum ülkemizde yaptığı gaddarlık”tan bahseder (Kabaklı, 1947a, s. 14). Ali Münif İslamoğlu “Asya’nın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü” yazısında Yeniçerilerin sayıları 20.000’e ulaştığında “kanlarının tıynetini” gösterdiklerini söyler (İslamoğlu, 1942, s. 246).

Topçu “Bizde Milliyet Hareketleri” isimli yazısında biz ve ötekiye dair farklı unsurlara şöyle temas eder:

Türkmen Anadoluya gelmeden önce asırlarca bu toprakların vatan kıymeti, insan emeğiyle kaynaşarak kurulmuştu. Anadoluda kuvvetli bir ziraat iktisadını hazırlayan Eti çocukları bu günkü Anadolu köylüsünün ilk cedleridir. On asır evvel bu ülkede yayılan İslam dini ise buradaki yerli halkı yeni bir mefkure içinde tekrar canlandırarak yeni bir medeniyet kurarken asıl milli tarihimize başlamış oluyordu. İslam dini, Anadoludaki hususiliğini bu çiftçi ve toprağa bağlı yaşayan halkın esaslı seciyelerinden aldı, buradaki maddi unsurların muayyeniyetine büründü. Çölde yaşayan göçebe Arabın İslamı Anadolu köylüsünün ruhunda bambaşka bir mahiyet kazandı. (...) Mukadderatını üstünde yaşadığı toprakla birleştirmiş olan bu

insanın Araba ve Orta Asya Türkmenine üstün ruhu ve ahlaki kıymetlere sahip olduğunu bilmek lazımdır. Çünkü Anadolu'yu ne Arap, ne de orta Asya Türkü gibi göçebe değildir. Toprağa bağlı insan ise, sürekli bir hakikatin mesuliyetini taşıyan demektir. (...) Kısa boylu, tekerlek, yanık yüzlü, sakın alınlı, Eti çocuğu gibi, yine Anadolu'nun çocuğu olan kuru, yanık yüzlü, muhtarip insan da hareket felsefesinin inananlarına örnek olan insanlardır. (...) Bu vatanda Elen nesilleri, toprağa bağlı halkın ruhi kıymetlerini tüccar milletlerin süreksiz ve renksiz seçiyesiyle zehirledi. Eti çocuğu ulu Tanrıya el kaldırıyordu. Elen nesli bu topraklarda, şarap ve sarhoşluğun, şuarsuzluğun ve insan etlerini kımıldatan mestlikle şehvetin allahı olan Baküs'e tapınırdı. Bu vatan çocuklarının nesillerini ilk defa Elenler bozmuştur. (Topçu, 1939a, s. 95)

Bu alıntıda tarım yapan köylü toplumların karşısında ticaret ile uğraşan veya göçebe toplumların konumlandırıldığını görüyoruz ki burada Araplar da Orta Asya Türkleri de olumsuz tarafta değerlendiriliyor. Türklerin göç ettiği Anadolu'nun yerli hakları ise "Etiler" ve "Elenler" şeklinde kabaca iki kategori altında zikrediliyor. Etiler tarımla uğraşan köylü olmak niteliklerinin yanında "ulu Tanrıya el kaldırmak" ifadesi ile de bir nevi tek tanrılı bir dinin inananları imiş gibi olumlu tasvir edilirken Elenler ticaretle uğraşmak ve Baküs'e tapmak ile olumsuz tasvir ediliyor. Yoğun Türk göçlerinin başladığı dönemde Anadolu'da yerleşik olan halklar, özellikle de metinde Etiler olarak geçen Hititler hakkındaki tarihsel olguların ne olduğu bir tarafa, Hititlerin Anadolu insanının cedlerinden kabul edilmeleriyle Türk Tarih Tezi ile ortak bir noktaya varılmış olması başlı başına bir ilginçlik arz etmektedir. Topçu'nun Anadoluçuluğuna bir ölçüde etki etmiş olan ve *Hareket*'te çok sayıda yazısı neşredilmiş olan Remzi Oğuz Arık'ın İkinci Türk Tarih Kongresi'ne katıldığı, kongrede okunmayan fakat kongrenin kitabında yer alan "Proto-Hititler Üzerine" başlıklı bir bildirisinin sahibi olduğu zikretmeye değerdir (Ersanlı, 2003, ss. 216–217).

Hareket'te en önemli öteki kategorilerinden birini de Yahudiler teşkil eder. Dergide ve Topçu'nun tüm külliyyatında Yahudi karşıtlığı, artık genelgeçer bir husus olduğu için bu çalışmada ayrıca üzerinde durulmayacaktır.⁹ Ancak Ahmet Kabaklı'nın "Yahudi Kavmine Nutuk" başlıklı yazısı, muhtemelen dergideki en şiddetli ve dikkat çekici Yahudi karşıtı metin olarak alıntılanmaya değerdir:

9 Nurettin Topçu ve Necip Fazıl Kısakürek'te Yahudi karşıtı ifadelerin son dönem Osmanlı İslamcı düşüncesinden değil, Cumhuriyet devrinde Avrupa düşünce akımlarıyla etkileşimden kaynaklandığına dair bir not için Bkz. Duran ve Aydın (2013).

Ey tâife-i yahud.. Kenânilinden çıktın. Dört bucağı dolaştın.. Elhak.. Seyyar kavim imişsin bezirgân kavim imişsin!.. Paranın girdiği yere sen dahi girdin.. Dalkavukluk mürailik. Velhasıl her yol ile maksadına nail oldun. Acunun.. Her yanında milyonların, fabrikaların, Kastantineye, Simirn, Engürü, cânibinde bankaların, mağazaların, yalıların var. Şahadet eylerim.. Yaltakçı kavimmişsin.. Cihangir kavimmişsin.. İsayı kalbinden Marks'ı miydenden çıkardın. Avrupa'yı ya uyuttun ya kana buladın. Gâhi melek gâhi âsi göründün. Elhak.. Afyonlu kavimmişsin.. Kalleş kavimmişsin... Müteveffa Hitlerin kılıcına geldin bitmedin.. Hitleri aylar paraladı, rahat ettin. Bakıyyetüssüyuvsun.. Ve Elhak.. Talihli kavimmişsin. Tükenmez kavimmişsin.. Ataların çok kıtale uğradı. Endülüsten Türkiye'ye göç ettin. Kuledibini mekân tuttun. Galatada namın söylendi. Mahmutpaşa'da sesin duyuldu. Adaları, Modaları mangırınla fethettin.. Hiç hatırımıza gelmezken tuttun bize vatandaş oldun. Elhak... Yurttaş kavimmişsin. Vatandaş kavimmişsin!.. Türk ekmeği nice ekmeğtir ey Beniisrail! Sen onun yağlısından ballısından asırlarca yemişsin de yine küfraninimet olmuşsun.. İstanbul'daki saltanatını koyar ke'naneline gidermişsin... Uydurma Yahudi Başkanın ayaklarını öpermişsin.. Çamurluğuna yüz sürermişsin... Ben bunu bilir ve evvelce de söyledim.. Ey Yahudi dölü.. Elhak.. Yüzsüz kavimmişsin! (Kabaklı, 1949).

Buraya kadar görüldüğü üzere Yahudilerle birlikte Ermenilerin ve Rumların da ele alınarak genel bir gayri-Müslim tablosu karşımıza çıkmaktadır; esasen dergide tüm “öteki” kategorileri iç içe geçmiş durumdadır.

Masonların ve “dönme”lerin de olumsuz olarak ele alındığı belirtilmelidir. Ali Münif İslamoğlu Nisan 1943'te tarihin öneminin altını çizdikten sonra Mason ve “dönme”lerin sahip olmadıkları bu kutsala boşuna saldırdıklarını söyler (İslamoğlu, 1943). Ahmet Kabaklı, Ahmet Emin Yalman'ı “memleketi üç beş dönme tüccarın menfaati açısından” görmekle itham eder (Kabaklı, 1948, ss. 14-16). Topçu, Eylül 1947'de dönemin idaresine yönelttiği bir eleştiride “Ortaçağ masonluğunu andıran sandalyaya dayanmış memur zihniyeti” ifadesini kullanır (Topçu, 1947b). Yine Topçu, Aralık 1952'de “[Düşmanlarımız] Mason ordularını Anadolu'ya geçirdiler” diye yazar (Topçu, 1952, s. 8).

Türk olmayan Müslümanların olumsuz bağlamlarda yer almaları özellikle dikkat çekicidir. “Benliğimiz” yazısında Topçu, “Anadolu'da kıyametin dışarıdan kopacağı söylenir ve köylünün ahlakını Arapların, Acemlerin bozduğu bilinir” ifadesinde bulunur (Topçu, 1939f). Yine Topçu, “Millet ve Milliyet” yazısında, “Yabancılar, yabancı oldukları için kendilerinde üstünlük duyarlar, buna en güzel misal, Osmanlı imparatorluğu ve onun artığı olan yabancıların saray ve saltanat etrafındaki iddialarıdır. Bu imparatorlukta müslümanlık kisvesine bürünen Sırp, Arnavut, Arap ve Çerkes çocukları saray ve hükümet kapılarında

en mühim yerleri aldılar. Bunlara ayrı ayrı asillik payeleri verildi” der (Topçu, 1943c). Mehmet Kaplan ise Türklerin kendilerini Araptan, Acemden, Rumdan, Ermeniden ve Arnavuttan ayırdığını, bunun edebi metinlerden ve gündelik dil-den anlaşılabilceğini söyler (Kaplan, 1947a, ss. 2-4). Kaplan, din temelli ortak medeniyete rağmen coğrafyanın şartları gereği Türklerin Araplardan ve İranlılardan farklı karakteristiklerinin olduğunu da söyler (Kaplan, 1948d, ss. 2-3).

“Tarihimiz” (1939-1953)

Hareket yazarlarının yer yer farklılaşan milli tarih anlatısı, derginin fikriyatını değerlendirmede önem arz etmektedir. Ele alınan dönemde, İslam öncesi devirden, Demokrat Parti iktidarına kadar Türk tarihine dair pasajlar bulunmaktadır. Kronolojik olarak en erken döneme referanslarda ilk olarak Mehmet Kaplan tarafından Orhun kitabelerinin ve Oğuz destanının milletin edebiyat ve dil mirasının bir parçası olarak olumlu anlamda zikredildiği dikkat çekmektedir (Kaplan, 1939). Ahmet Kabaklı ise bu dönemin dini inancı ve bu dini inancın bakiyesi hakkında şu satırları yazmaktadır: “Biz Türkler fi tarihinde Orta Asya’da putperest idik. Yerlere, göklere, ağaçlara ve sulara tapınırdık. Zamanla birkaç putperest dinin daha sâliki olduksa da nihayet hak yolunu bulduk. Bulduk amma bu meret itikat hesap ve nesebimize, kanımıza ve canımıza öyle bir işleyiş işledi ki İslamiyeti kabulümüzden beri -ortalama bin yüz sene geçtiği halde şuna buna tapmaktan, şunu ve bunu putlaştırmaktan vaz geçemedik” (Kabaklı, 1947b). Hasan Tanrıkut’un ise bu dönemin inancına olumlu olarak yer vermektedir: “(...) Türk benliğinin hikmete Orta Asya’dan beri büyük istidadı vardır. Biz ahlak hareketine geçerken Türk dehasının an’aneleşmiş en eski mahsulünü aradık ve bulduk. Bu mahsul Pantheismidir” (Tanrıkut, 1939, ss. 175-180). Fakat “Hareket” imzalı bir yazıda, bu dönem, neredeyse inançsızlık ile özdeşleştirilmektedir: “İslamlaşmadan önceki Türklük, hiçbir manevi kuvvet tanıyamıyordu. O sadece maddi kuvvete tapıyordu.” (*Hareket*, 1953).

Malazgirt Savaşı (1071), çok açık bir şekilde milli tarihin başlangıcı olarak anılmaktadır; bu olaydan öncesi irki/kavmi tarihtir: “(...) irki tarihimiz nereden başlarsa başlasın, bu topraklar üzerinde bir millet hamurunun yoğrulmağa başladığı tarih (1071)dir. 1071 denberi bu toprakları kanımızı ve kemiklerimizin tozunu maya yaparak yoğurduk. Bugünkü millet ve vatan realitesi böyle doğdu” (Okurer, 1947, ss. 10-15). Mehmet Kaplan, milli tarihin başlangıcını 1071 olarak kabulde özellikle Yahya Kemal Beyatlı’ya refere etmeyi tercih eder

ve Selçuklu Devleti, Anadolu beylikleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni milletin devletleri olarak zikreder (Kaplan, 1947b, ss. 2-4) (Kaplan, 1948c). Malazgirt Savaşı'na verilen bu öneme uygun bir şekilde Alp Arslan, Topçu tarafından "Aleme yeni bir insan örneği vermek", "aleme mukaddes bir ruh aşlamak" fiilleriyle anılır (Topçu, 1939f, ss. 112-120). Tuğrul Bey, Topçu tarafından milli tarihimizin kurucusu olarak zikredilir (Topçu, 1948a, ss. 2-5). Remzi Oğuz Arık'a göre Selçuk Türkleri "müslümanlığın şampiyonları" olarak yakın şarkta belirmişlerdir (Arık, 1948, s. 2).

Topçu'ya göre Anadolu'ya göçüp Müslüman olma ve yerleşik hayat ile zirai üretime adapte olma milletin oluşumunu şekillendiren iki önemli süreçtir:

Göçebe Türkmenin ayak basıp yerleştiği dünya, Eti çiftçisinin asırlardır üzerinde çalışıp işlettiği ve kendine mahsus bir teknikle anlaştırdığı dünya idi. Göçebe Türkmenin bu toprakta durup onunla kaynaşması ve tüccar iken çiftçi olması bu isme değer bir inkilaptır, bu bir tarihi geçittir (Topçu, 1939a, s. 95).

Onuncu asırda Harranda doğan İslam rönesansı ahlaki feyzini, İslamın mevsuk bir şekili, Muhammedin samimi tarikatı olan tasavvufta verdi, ve bu hareket ilk hamlesile, İslam dinine giren Türkmenden o asırlarda Anadolu'da bir millet yarattı. Biz bu rönesansın yarattığı milletiz (Topçu, 1939d, ss. 1-6).

Anadolu, milletin ruhi kuvveti olan İslam'ı ve maddi kuvveti olan zirai üretimi sunmuştur: "Şu halde Anadolu'nun yaşattığı, Anadoluyu yaratmış olan ruhi kuvvet İslamın kucağından, maddi kuvvet ise bu toprağa emek katmış ve orada teknik yaratmış olan çok eski kavimlerin tarihinden süzülüp gelmiştir" (Topçu, 1939a). Fakat eski/gayri-Müslim Anadolu'ya yerleşik hayat ve zirai üretim konularında duyulan şükranın sınırları vardır; İslam öncesi Anadolu'yu "yakından benimsemek" mümkün değildir: "Türkmenin Anadolu'ya getirdiği bir inkilaptır, yeni bir ruhtur. İslam olmadan evvelki Anadolu, bize benzemiyor. İslam onun ruhunu değiştirmiştir. Bu ruh başkılığı sebebiyle biz Anadolu'nun İslamdan evvelki tarihini yakından benimseyemiyoruz" (Topçu, 1939f). Son kertede, Topçu'ya göre ruhi kuvvet, maddi kuvvetten üstündür: "Eti ve Elen halkının seciyesi kendiliğinden asla bir Alpaslan'ın seciyesini meydana getiremezdi, Alpaslan'ın çocuğu olan Anadolu köylüsünün seciyesinin en mühim tarafını, sonra bütün asırlarda bozulan, bu başlangıçların ruhi kuvveti olan İslam dini izah edebilir" (Topçu, 1939e, ss. 60-64).

Osmanlı asırları ise çoğunlukla iki devir şeklinde ele alınmaktadır: Doğru, esaslı, gurur duyulan ilk devir ve yanlış, bozulmuş, benimsenmeyen ikinci devir. Yıldırım Beyazıt, Yavuz Sultan Selim ve Fatih Sultan Mehmet saltanatları

umumiyetle birinci devre dahil edilmektedir (Topçu, 1948c, ss. 6-87; İslamoğlu, 1942, ss. 244-248; Bornovalı, 1947c, ss. 9-11). Mehmet Kaplan kurumlara odaklandığı bir yazısında on altıncı yüzyıla kadar dengeli ve sağlıklı birer kuvvet merkezi olan üç ortaçağ kurumunun -saray, yeniçeri ocağı ve medresenin- 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başladığını öne sürer (Kaplan, 1948a, s. 3). Hüseyin Batuhan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kanuni'ye kadar olan devir içinde aranması gerektiğini söyler (Batuhan, 1939, ss. 182-163). Topçu, "milli varlığını temsil eden asırlar"ın on beşinci yüzyılda "Bizansın alınması" ile bittiğini yazar (Topçu, 1939d, ss. 1-6). Nitekim "(...) imparatorluğun son asırlarında hükümet kuvvetinin millete karşı bir düşman cephesi olduğunu açıkça görmek kabildir. İmparatorluğun üçüncü asrıdan sonra biz Anadolu'da karşı karşıya iki kuvvet görüyoruz. Hükümetle millet, zalimlerle mazlumlar" (Topçu, 1939a, ss. 95-96). Topçu'nun aynı zamanda Osmanlı asırlarının tamamını olumsuz tasvir ettiği pasajları da vardır: "Osmanlı saltanatı devrindeki cahillerin elinde gördüğü zulüm ve ceberrut onda [köylüde] hile kabiliyeti yaratmıştır. (...) Şehirlerin ve devlet kapılarının yetiştirdiği sözde münevver altı asır içinde bir gün bu memleketin hakiki sahibine hiçbir şey vermemiştir. Devlet merkezinin memleket halkı içine yolladığı sözde münevver pek çok vasıtalarla bu sahib olan halkın varını yok etmeye çalışmış, ona bir zerre irfan götürmemiştir" (Topçu, 1939f, ss. 112-120). Topçu'nun Osmanlı'ya dair eleştirilerinin merkezinde İmparatorluğun Anadolu köylüsüne yönelik politikaları ve Anadolu'nun esas yurt/anavatan olarak görülmemesi yer almaktadır: "Anadoluyu kuran maddi kuvvete gelince, bu kuvvet altı asrın ayakları altında ezildi ve bu günkü hasta, cılız varlık elimizde kaldı. Bu kuvvetin ezilmesine sebep, Osmanlı imparatorluğunun, imparatorluğu yaratmış olan Anadolu'yu Ana vatan olarak yaşatmaması, bilakis aç müstemlekeleri doyuran bir anbar gibi kullanmasıdır. İnsan anbarı, Zahir anbarı, vergi anbarı" (Topçu, 1939a, ss. 95-96). Benzer görüşler, başka yazarlar tarafından da dile getirilir: "Osmanlı imparatorluğu zamanında Anadolu köylüsü akla iki sebepten dolayı geliyordu. Birincisi vergi, ikincisi askerlik. Çünkü Anadolu köylüsünün o zaman koruyucusu yoktu" (İzgi, 1948). Anadolu'nun anavatan olarak benimsenmediği görüşü Mehmet Kaplan tarafından da ifade edilir: "Osmanlı İmparatorluğunun en büyük hatası ana vatani ihmal ederek milli kuvvetleri yabancı ülkelerde heba etmesi olmuştur" (Kaplan, 1947b, ss. 2-4). Bu bağlamda Celali isyanların dahi Topçu tarafından (Nizam Ahmet müstear ismiyle kaleme alınan bir yazıda) olumlanması dikkat çekicidir: "Anadoluda Osmanlı imparatorluğu içinde Celali adı verilen eşkiya hareketleri, hakikatta, şehirlerde doğan tahakkümlere, zulümlere karşı, beylere, valilere ve haksız memurlara karşı ayaklanmış olan Anadolu köylüsünün hak isteyen hareketini temsil ediyor" (Ahmet, 1939, ss. 92-94).

Osmanlı geçmişi hakkında eleştirel görüşlerin, edebiyatı da kapsadığının altı çizilmelidir. Topçu, Fuzuli ve tasavvuf şiiirleri hariç, Osman edebiyatı ile ilgili şu satırları kaleme alır: “Osmanlı edebiyatı başından sonuna kadar kasidedilik, meddahlık ve mersiyeçiliğin, yani ruhu satılmış bir dalkavukluk eserinin abidesini yaratmıştır. (...) Fuzuli ile tasavvuf şairlerini istisna esersek tereddütsüz olarak bu edebiyatta edebi, bedii hiç bir kıymet bulunmadığını söyleyebiliriz” (Topçu, 1939b, ss. 193-197). Bu konuda Topçu’nun self-oryantalist tasvirler içeren ifadeleri dahi bulunmaktadır: “Fuzuliden başka divan şairlerinin göbekleri üzerinde çubuk yakarken veya ağızlarına avuç dolusu inci doldurulurken yazdıkları maharetli, işlemeli, parlak kafiyeleri şerh etmekten bıkmış usanmıştık” (Topçu, 1943b, ss. 361-66). Mehmet Kaplan ise o kadar şiddetle olmasa da divan edebiyatını eleştirir: “Divan Edebiyatında öğmek ve sövmek, methiye ve hiciv nevilerini doğurdu ve bunlar asırlarca devam etti” (Kaplan, 1948b, s. 4). Tanzimat dönemi, II. Abdülhamit’in saltanatı ve II. Meşrutiyet devri *Hareket*’te belirli bir vurguyla zikredilen dönemlerdir. Topçu 1939 senesinde “bir asırdan beri yapıldığı söylenen inkılaplar”dan (Topçu, 1939c, ss. 161-166) ve “tanzimattan bu güne kadar Türk cemiyetinin yaptığı pek çok ve tezadlı tecrübeler”den (Topçu, 1939d, ss. 1-6) bahseder. II. Abdülhamit saltanatı için farklı *Hareket* yazarları tarafından uygun görülen kelime “istibdat”tır.¹⁰ Nitekim II. Abdülhamit, Mehmet Kaplan’a göre Rusya ile olan savaşı bahane ederek millet meclisini kapatmış, hürriyet taraftarlarını sürgün etmiş, hafife teşkilatını kurmuş ve matbuata amansız bir sansür getirmiştir (Kaplan, 1948a, s. 3). Buna uygun olarak, II. Meşrutiyet ilanı ve ilk zamanları olumlu olarak ele alınır; ancak son değerlendirmede II. Meşrutiyet devri ve İttihatçılar fevkalade negatif bir şekilde tasvir edilir. Mehmet Kaplan “Cumhuriyet’e kadar milli varlığı ve memleketi perişan eden bir anarşi hayatı”ndan söz eder (Kaplan, 1949b, ss. 8-10). Topçu ise “Memlekette inkılab yapmak iddiasile, garplılaşmak davasile doğan meşrutiyet”ten bahseder ve “bu inkılabı yapanlar, memleketin asıl halkına yabancı, milletten olmayıp yalnız istismar gayesile ve devleti ellerine geçirmek emelile hareket eden bir sürü tufeyli ve çapulcudan ibaret” der (Topçu, 1939b, ss. 193-197). “İlanından pek az sonra huysuzlaşan meşrutiyet inkılabı rezaleti” (Bornovalı, 1947a, ss. 3-6) ifadesini kullanan Lütfü Bornovalı’ya göre “[1908 inkılabı] başlangıçta hakiki bir idealin ifadesi olan coşkulu bir heyecan ancak dokuz ay kadar asaletini muhafaza edebilmiş ve hemen sonra soysuzlaşarak bir kin ve rekabet fırtınası halinde namuslu insanları lekelemek, bir çok masum kanları akıtmak için vasıta yapılmıştır” (Bornovalı, 1948a, ss. 6-7).

10 Örneğin: Otuz üç sene süren Abdülhamit istibdadı.” (Kaplan, 1949b). “istibdat seneleri” (Topçu, 1943a). “... Abdülhamid devrinin istibdadıdır...” (Bornovalı, 1947b). “memleketin içinde kıvrandığı istibdat” (Bornovalı, 1947a).

Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve idaresi, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilanı *Hareket*'te heyecanla ve son derece açık bir şekilde olumlanır. Topçu'ya göre "Anadoluda kurulan milli hükümet, bu adını Anadolu çocuklarının eseri olmasından alıyordu. Devlet merkezinin Ankara'da, Anadolu'nun göbeğinde kurulmuş olmasından gurur duymayan bir Anadolu yoktur" (Topçu, 1943c, ss. 355-357). Cahit Okurer'in görüşü bunu destekler niteliktedir:

Osmanlı İmparatorluğu kurulduğundan biraz sonra başlayarak Anadolu'nun, daima kendi dışındaki istikamet ve sahalara akan bir kaderi vardır. Denebilir ki Anadolu, Türkmenlerin fethinden beri, ilk defa istiklal savaşında, asıl sınırları içinde bütün haline gelmiş bir yurdun şuuruyla çerçevelemiştir. Bir tarih ve hal realitesine dayanan Milliyetçiliğimiz bu realizmi yüzünden, yalnız başına ne his, ne kan, birliğine dayanır. Bu vatan üzerinde yaşayan insanlar arasında tarihi bir kader ve ıstırap, toprak ve menfaat birliği vardır. Onun için... (...) İstiklal savaşına kadar milliyetçiliğimiz, kökleri toprağımızda olmalı, meyveleri toprağımızdan dışarı sarkan bir ağacı yetiştirmek, büyümek dileği gibiydi. (Okurer, 1947, ss. 10-15)

Topçu'ya göre "Mektep sıraları üstünde geceleri gaz lambasile çalışan Meclis, yamalı hırkasile adalet dağıtan Hazreti Ömerin Allah sevgisini yirminci asırda tekrar yaşatan 'Kabeyi millet' olmuştu" (Topçu, 1948a, ss. 2-5). Cumhuriyet rejimi savunusu ve saltanat karşıtlığı *Hareket*'te aşık tutumlardır; bağlam gereği Hüseyin Avni Ulaş ve Namık Kemal bu tutumların önemli temsilcileri olarak tasvir edilir.¹¹ Ancak cumhuriyetçi görüşe rağmen yeni rejime yönelik eleştirel bir tutum söz konusudur. Lütfü Bornovalı "İstiklal Harbi ile, kısa zamanda harici kurtuluşumuzu yaptık. İnkılaplar başardığımızı iddia etmekteyiz. Bütün dünyaya üstün olduğumu iddia ettiğimiz inkılapların neticesi, zümreler ve partiler dalgalanması içinde kin ve menfaat boğazlaşmasıdır" şeklinde yazar (Bornovalı, 1948b, s. 12). Mehmet Kaplan'a göre "cumhuriyet devrinde gerçekten mütefekkir adını alacak hiçbir büyük şahsiyet yetişmemiştir" (Kaplan, 1949a, ss. 3-5). Topçu ise yeni rejimi fikri açıdan şiddetle eleştirirken eski rejim ile devamlılık iddiasında bulunur: "Bütün düşüncülerimiz saray ve enderon zevkile dolu; hala divan edebiyatının artığı, aynı mubalağa sanatı içinde gidene mersiye, gelene

11 "(...) Namık Kemal bunun üzerine kasideyi mükemmel okumuş olduğunu ve ondan sonra da padişahlara mezar taşından fazla kıymet vermediğini söyler. (...) Kemal'in aynı zamanda meşrutiyeti daha medeni bir hükümet şekli olarak ele alması bunu cumhuriyete tercih ettiği için değildir." (Okurer, 1939). "Saltanata ilk evvel isyan eden benim [Hüseyin Avni Ulaş] arkadaşlar, efendiler, hareketi milliye başlamadan yedi ay evvel o saraya hücum ve isyan edenlerdenim. Hakkı hükümrandan değil o saray herhangi bir adam çıkarsa Yunanlı ve İngiliz kadar düşmanımdır. İster paşalar olsun, ister hocalar olsun, ister hacılar olsun, kim olursa olsun düşmanımdır." (Balım, 1948). "[Hüseyin Avni Ulaş] İliklerine kadar da cumhuriyetçi idi." (*Hareket*, 1948).

methiye yazmakla mevki ve mansıp kazanan bir tufeylilik ruhu gençliği terbiye ediyor” (Topçu, 1939c, ss. 161-166). Mehmet Kaplan da dil reformunu eleştirirken yine eski rejimin olumsuz bir unsuru olarak divan edebiyatına gönderme yapmayı tercih eder: “Uydurma dil, yaşayan edebiyatı da halkın ekseriyeti için ölü bir hale getirmiştir. Nurullah Ataç gibi Türk edebiyatının bir canlı şahsiyeti bu cereyanın kurbanı olarak, bugün tıpkı divan yazarları gibi halkın ve okuyan kitlenin takip edemediği (...) ölü bir muharrir haline haline gelmiştir” (Kaplan, 1949c, s. 2). Yeni rejimin ülkeyi “demirağlarla örme” şeklinde anılan demiryolu hamlesinden ironi ile bahsedilir (Balım, 1947, ss. 11-12). Mehmet Kaplan “İs-sız bozkırlar ortasında, küçük bir Amerikan şehri gibi yükselen (..) Ankara suni bir şehirdir” şeklinde yazar (Kaplan, 1949a, ss. 3-5). Başta hac ibadetine yönelik kısıtlama olmak üzere yeni rejimin dini politikalarına yönelik kısa bir eleştirel ifadeyi 1947’de görmek mümkündür (Kaplan, 1947a, ss. 2-4). 1948 yılına gelindiğinde Topal Osman olayı ve İzmir Suikastı gibi tartışmalı konulara yine eleştirel bir şekilde temas edildiği görülmektedir: “Fikir hürriyetini boğmak için Topal Osman gibi bir şakinin ellerine iğrenç silahlar vermekte gecikmemiş, vicdanları ürperten cinayetler işlenmiştir. (...) pek mahdut şahıslara ait İzmir suikastını büyük bir kütleye teşmil ederek terör hareketlerine başlanmıştır” (Bornovalı, 1948a, ss. 6-7). 1946 senesinde çok partili rejime geçiş sürecinin başlaması ise Topçu tarafından 1876 ve 1908 benzetmeleriyle bir hürriyet döneminin başlangıcı olarak ele alınır (Topçu, 1947a, ss. 4-5). Çok partili geçişin başlamasıyla ilgili temkinli bir değerlendirme 1949 yılında Mehmet Kaplan tarafından yapılır: “Otuz üç sene süren Abdülhamit istibdadından sonra Cumhuriyet’e kadar milli varlığı ve memleketi perişan eden bir anarşi hayatı yaşadık. Cumhuriyet devrinde Türkiye’ye tek parti hakim oldu. Şimdi tekrar bir karışık devre girdik. Anarşi şimdilik söz ve yazı sahasında tecelli ediyor. Zamanla bunun hareket sahasına intikal etmiyeceğini kim temin edebilir?” (Kaplan, 1949b, ss. 2-4). Kaplan, 1952’de, *Hareket*’in Demokrat Parti iktidarındaki ilk sayısında ise şu satırları yazacaktır¹²:

Türkiye’nin artık eski Türkiye olmadığı ve yarın bugünkünden daha başka bir çehre arzedeceği gayet açıktır. Bu yeni manzaradan memnun olmayanlardan bazıları başlarını dün’ün yastıkları üzerine dayamak istiyorlar. Ya geçen otuz seneden daha öncelerine, çökmüş imparatorluk devrinin içtimai nizamına ve kıymetlerine yahut da henüz esaretinden kurtulmuş olduğumuz Halk Partisi ideolojisine, Atatürkçülüğe sarılmak lazım geldiğini söylüyorlar. Tarih bize aşılış olan merhalelerin bir daha tekrarlanmadığını, her yeni içtimai durumun yeni bir davranış tarzını icabet-tirdiğini gösterir (Kaplan, 1952, s. 3).

12 Kaplan’ın DP iktidarıyla ilgili nihai değerlendirmesinin ne olduğu hususunda 27 Mayıs’ın hemen sonrasında Cemal Gürsel’e yazdığı şükran ve saygı dolu mektuplar oldukça aydınlatıcıdır: (Karaca, 2008).

Sonuç

Hareket'in 1939-53 döneminde Yahudilere ağırlık vermek üzere İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemi gayri-Müslim unsurları; Arnavut, Çerkes, Arap, Acem gibi İmparatorluk ve Cumhuriyet sınırları içinde ya da yakınında olmuş Türk olmayan Müslümanlar; Masonlar ve “dönme”ler; büyük Türk göçleri öncesi Anadolu'nun “Elen” olarak refere edilen unsuru; açık bir şekilde “öteki” kategorisinde yer alır. İmparatorluk döneminde Tatarlar veya İslamlaşma öncesi Orta Asya Türkleri gibi Anadolulu veya İslam olmayan Türklerin yoğun ve açık bir şekilde ötekileştirilmemle birlikte “farklı” konumlandırıldığı söylenebilir. “Biz”den kasıt Hanefi, Anadolulu, çiftçi-köylü Oğuz Türküdür. “Etiler” olarak zikredilen Hititlerin Anadoluluk ve çiftçi-köylülük üzerinden Türklerin atalarından kabul edilmesi gibi şaşırtıcı şekilde Türk Tarih Tezi ile ortak bir düşünce söz konusudur.

Dergiye hakim olan Anadolucu milli tarih anlatısı, 1071 yılında başlamaktadır. Bu anlatıda İslam öncesi ve Anadolu öncesi geçmiş çok kısıtlı ve çelişkili bir şekilde yer almaktadır. Anadolu'da miras alınan yerleşik hayat ve zirai üretim ile İslam, milletin başlıca yapıtaşları olarak görülmektedir. Selçuklu ve beylikler dönemi, milli tarihin tam anlamıyla benimsenen devirleridir. Osmanlı İmparatorluğu, ekseriyetle, kısmen benimsenen ve kısmen benimseyen, kronolojik sınırları son derece muğlak iki devirle ele alınmaktadır; bazı bağlamlarda ise tüm asırlarıyla olumsuz tasvir edilmektedir. 1876 ve 1908 anayasal reformları prensip olarak olumlu anılmakta ancak nihai amaç bir cumhuriyet olduğu için yetersiz bulunmaktadır. II. Abdülhamit'in saltanatı, İttihat ve Terakki yönetimi ve CHP tek parti devri açıkça eleştirilmektedir. Aşık olan cumhuriyetçi söylemde Milli Mücadele ve bilhassa ilk milli meclis idaresi benimsenmekte fakat 1923-45 tek parti yönetimine yönelik eleştiriler yer almaktadır. 1946'da başlayan çok partili sisteme geçiş ise hem bir hürriyet devrinin başlangıcı olarak umutla hem de bir ölçüde belirsiz bir dönem olarak temkinle değerlendirilmektedir.

Yerliliği esas alan *Hareket*, “1925'te kapatılan *Sebilürreşad*'ı sayılmazsak, Cumhuriyet döneminde İslamî duyarlılıklara dayanan ilk dergi”dir (Çınar, 2013, s. 175), muhafazakâr ve Anadolucu-milliyetçi çizgidedir. Öte yandan etüde muhtaç, muğlak bir “ruhçu-İslami sosyalizm” teklifi vardır; nü heykel dahil olmak üzere sanat alanında ve özellikle felsefede kıta Avrupa'sına belirli bir önem verir. *Doğu Batı* dergisinin Nurettin Topçu'yu Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Tahir, İdris Küçükömer, Mehmet Ali Aybar, Peyami Safa, Cemil Meriç,

Oğuz Atay, Erol Güngör, Hasan Âli Yücel ve Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte konu ettiği sayı¹³ için tercih ettiği “Araftakiler” başlığının Cumhuriyet devri entelektüel tarihimizin çerçevesinde fevkalade isabetli olduğu ifade edilebilir. Kurucusu ile kelimenin tam anlamıyla bütünleşmiş fikir dergilerinden olan *Hareket* için de “arafta” nitelemesi uygun görülebilir.

Kaynakça

- Ahmet, N. (1939, Nisan). Şehirler. *Hareket*, 92–94.
- Arık, R. O. (1948, Aralık). Türk medeniyet ve sanat tarihi. *Hareket*, 2.
- Armaner, T. (2008). Turkey: The reception of Kierkegaard in Turkey. J. Stewart (Ed.), *Kierkegaard's International Reception: The Near East, Asia, Australia and the Americas* (ss. 3–21). Ashgate.
- Balım, A. İ. (1947, Ağustos). Siladan mektuplar. *Hareket*, 11–12.
- Balım, A. İ. (1948, Mart). Hüseyin Avni Ulaş'ın büyük ruhuna. *Hareket*, 5–8.
- Balım-Harding, Ç. (1999). The last of the Anatolian nationalists: Nurettin Topçu. C. Hillenbrand (Ed.), *Studies in Honour of Clifford Edmund Bosworth: The Sultan's Turret* (ss. 1–18). Leiden: Brill.
- Batuhan, H. (1939, İlkteşrin). Beşeriyet Son Peygamberini Bekliyor. *Hareket*, 182–183.
- Birgül, M. (2013). *İrade Hareket İsyân: Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi 1*. İstanbul: Dergah.
- Birinci, A. (2009). *Hareket* mecmuası. İ. Kara (Ed.), *Nurettin Topçu* (ss. 107–115). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bornovalı, L. (1947a, Aralık). Mehmet Akif ve büyük eseri. *Hareket*, 3–6.
- Bornovalı, L. (1947b, Temmuz). Zavallı neslimiz. *Hareket*, 5–6.
- Bornovalı, L. (1947c, Mart). Üniversitemiz. *Hareket*, 9–11.
- Bornovalı, L. (1948a, Nisan). Partiler karşısında Hüseyin Avni. *Hareket*, 6–7.
- Bornovalı, L. (1948b, Mayıs). Gandhi ve düşündürdükleri. *Hareket*, 12.
- Çınar, M. (2013). *Anadoluculuk ve Tek parti CHP'de sağ kanat*. İstanbul: İletişim.
- Doğan, D. M. (2006, Ocak). Nureddin Topçu'nun “Hareket”i. *Hece*, 109, 360–366.
- Döşemeci, M. (2013). *Debating Turkish modernity*. New York: Cambridge University Press.
- Duran, B., & Aydın, C. (2013). Competing occidentalisms of modern Islamist thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and modernity. *The Muslim world*, 103(4), 479–500.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih: Türkiye'de “resmi tarih” tezinin oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim.
- Erverdi, E. (2009). Bir izin peşinde. İ. Kara, (Ed.), *Nurettin Topçu* (ss. 77–85). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Günaydın, Y. T. (2006, Ocak). *Hareket* dergisi dizini. *Hece*, 109, 561–635.
- Gündoğan, A. O. (2000, Mayıs). Nurettin Topçu. *Doğu Batı*, 11, 89–105.
- Bir izah. (1939, Mayıs). *Hareket*, 127–128.
- Merhum Hüseyin Avni Ulaş hakkında açtığımız anket. (1948, Nisan). *Hareket*, 8–9.
- Türki Milliyetçiliğinin Asli Kıymetleri, (1953, Şubat). *Hareket*. 2–15.
- Hareket Dergisi (1939-1943)*. (2015). İstanbul: Dergah.
- Hareket Dergisi (1947-1953)*. (2015). İstanbul: Dergah.

13 Bu sayıda Topçu'yu ele alan makale için bkz. Gündoğan (2000).

- Hatemi, H. (2015, Aralık). Topçu'nun çalışmaları görmezden gelindi. <http://www.yenisafak.com/hayat/topcunun-calismalari-gormezden-gelindi-2357649> adresinden 2017-03-21 tarihinde erişildi.
- İslamoğlu, A. M. (1942, Aralık). Asya'nın üstünlüğü ve düşkünlüğü. *Hareket*, 244–248.
- İslamoğlu, A. M. (1943, Nisan). Tarihten çizgiler. *Hareket*, 329–331.
- İzgi, B. (1948, Şubat). Köy davası hakkında bazı mülâhazalar. *Hareket*.
- Kabaklı, A. (1947a, Kasım). Ayın hercümerci. *Hareket*, 14–15.
- Kabaklı, A. (1947b, Ağustos). Ayın hercümerci. *Hareket*, 14–15.
- Kabaklı, A. (1948, Şubat). Ayın hercümerci. *Hareket*, 14–16.
- Kabaklı, A. (1949). Yahudi kavmine nutuk. *Hareket*, 14–16.
- Kaplan, M. (1939, Şubat). Oğuzlar. *Hareket*, 19–21.
- Kaplan, M. (1947a, Kasım). İçtimai şuuraltı ve edebiyat. *Hareket*, 2–4.
- Kaplan, M. (1947b, Ekim). Yeni Türk Milliyetçiliği. *Hareket*, 2–4.
- Kaplan, M. (1948a, Aralık). Nesillerin ruhu. *Hareket*, 3.
- Kaplan, M. (1948b, Kasım). Tenkit. *Hareket*, 4.
- Kaplan, M. (1948c, Haziran). Yahya Kemalde tarih ve coğrafya fikri. *Hareket*, 2–4.
- Kaplan, M. (1948d, Mayıs). Edebiyat coğrafyası. *Hareket*, 2–3.
- Kaplan, M. (1949a, Ocak). Nesillerin ruhu. *Hareket*, 3–5.
- Kaplan, M. (1949b, Haziran). Tek kitap çok kitap. *Hareket*, 8–10.
- Kaplan, M. (1949c, Mart). Nesillerin ruhu. *Hareket*, 2.
- Kaplan, M. (1952, Aralık). Yeni bir fikir ve hareket çağı. *Hareket*, 3.
- Karaca, A. (2008, Ocak). Mehmet Kaplan'dan Cemal Gürsel'e iki mektup. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 411.
- Okurer, C. (1939, Şubat). Namık Kemal. *Hareket*, 13–18.
- Okurer, C. (1947, Eylül). İdeal ve ideoloji. *Hareket*, 10–15.
- Özdemir, Y. (2016). Mektuplar ışığında Nurettin Topçu - Maurice Blondel ilişkisi. *Nurettin Topçu: Sempozyum Kitabı* (ss. 87–92). Erzurum: Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü.
- Tannıktut, H. (1939, İlkteşrin). Ameli tabiat-ahlak ve estetik prensiplerine giriş. *Hareket*, 175–180.
- Tarhan, N. (Çev.). (1952, Aralık). Jean Paul Sartre. *Hareket*, 12–16.
- Topçu, N. (1939a, Nisan). İçtimai sınıflar. *Hareket*, 95–96.
- Topçu, N. (1939b, İkinciteşrin). İki mezar. *Hareket*, 193–197.
- Topçu, N. (1939c, İlkteşrin). Neslimizin tarihi. *Hareket*, 161–166.
- Topçu, N. (1939d, Şubat). Rönesans hareketleri. *Hareket*, 1–6.
- Topçu, N. (1939e, Mart). İçtimai sınıflar. *Hareket*, 60–64.
- Topçu, N. (1939f, Mayıs). Benliğimiz. *Hareket*, 112–120.
- Topçu, N. (1943a, Şubat). Mehmet Akif. *Hareket*, 267–269.
- Topçu, N. (1943b, Mayıs). Lise dersleri. *Hareket*, 361–366.
- Topçu, N. (1943c, Mayıs). Millet ve Milliyet. *Hareket*, 355–357.
- Topçu, N. (1947a, Ağustos). Mukaddes kurbanlar. *Hareket*, 4–5.
- Topçu, N. (1947b, Eylül). Senirkent Belediye Başkanına açık mektup. *Hareket*, 3–6.
- Topçu, N. (1948a, Nisan). Hüsetin Avni II: Birinci Meclisin dağılmasından sonra. *Hareket*, 2–5.
- Topçu, N. (1948b, Ağustos). Millette izzeti nefis ve siyaset. *Hareket*, 5–7.
- Topçu, N. (1948c, Mayıs). Millette irade. *Hareket*, 6–7.
- Topçu, N. (1952, Aralık). Mesuliyet hareketi. *Hareket*, 8–9.
- Ülken, H. Z. (1947, Haziran). Büyük hareket adamları: İmam-ı Azam Ebu Hanife. *Hareket*, 8.